

BEZBEDNOST I OTPORNOST ZAJEDNICE

UTICAJ STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA NA
BEZBEDNOST I OTPORNOST GRAĐANA -
ISTRAŽIVANJE

Impressum

IZDAVAČ:

Fondacija BFPE za odgovorno
društvo
Omladinskih brigada 216
11000 Beograd
www.bfpe.org

ZA IZDAVAČA:

Svetlana Stefanović

AUTORKA I AUTOR:

Mirjana Đorđević
Stefan Vladislavljev

GODINA IZDAVANJA:
2025.

DIGITALNO IZDANJE

VRSTA PUBLIKACIJE:

Ilustrovano istraživanje

BROJ STRANA:
23

Publikacija je nastala u okviru projekta „Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost i otpornost zajednice” koji je realizovan uz podršku Kanadskog fonda za lokalne inicijative (CFLI).

Sadržaj predstavlja isključivo odgovornost autora i ne odražava nužno stavove ni Fondacije BFPE za odgovorno društvo, niti Kanadskog fonda za lokalne inicijative

Sadržaj

01 UVOD

03 FOKUS GRUPE

07 REZULTATI - ZRENJANIN

09 REZULTATI - SMEDEREVO

11 REZULTATI - BOR

13 REZULTATI - VALJEVO

15 REZULTATI - PRIBOJ

17 PREPORUKE

Uvod

Srbija i strane direktne investicije: Pregled stanja i mapiranje izazova

Strane direktne investicije (SDI) smatraju se ključnim pokretačem ekonomskog rasta, posebno u zemljama u razvoju koje nastoje da obnove industriju i povećaju zaposlenost. U Srbiji su SDI imale značajnu ulogu u ekonomskom razvoju, sa više od 40 milijardi evra uložених između 2010. i 2024. godine, prema podacima Narodne banke Srbije[1].

Posmatrajući poslednjih pet godina (2020–2024), Kina se istakla kao najveći pojedinačni investitor, sa više od 5 milijardi evra uložених u različite sektore srpske privrede. Ipak, Evropska unija, posmatrana kao celina, ostaje najveći izvor investicija – iz 27 država članica EU uloženo je oko 29 milijardi evra u poslednjih 15 godina, što čini gotovo 75% ukupnih SDI u tom periodu. Od toga, u poslednjih pet godina, investicije iz EU iznosile su 11,5 milijardi evra[2].

Ovaj priliv kapitala omogućio je reindustrijalizaciju ključnih grana industrije, oživljavanje zastarelih industrijskih kompleksa i otvaranje radnih mesta za domaću radnu snagu. Međutim, uticaj SDI nije univerzalno pozitivan, jer njegovi efekti prevazilaze ekonomsku revitalizaciju i dotiču se ekoloških, društvenih i bezbednosnih pitanja.

Iako su SDI bile ključne za očuvanje i proširenje industrija poput proizvodnje čelika i rudarstva, sve su prisutniji dokazi o značajnim negativnim posledicama, naročito na lokalnom nivou. Gradovi poput Smedereva i Bora, koji su imali velike koristi od stranih investicija, takođe beleže alarmantne ekološke posledice. Nivoi zagađenja su porasli, kvalitet vazduha i vode se pogoršao, a zdravlje i bezbednost lokalnog stanovništva su ugroženi[3].

Degradacija životne sredine povezana sa određenim stranim ulaganjima postavila je pitanje šire bezbednosne implikacije za pogođene zajednice, jer rizici po javno zdravlje i ekološka šteta mogu poslužiti kao osnov za društvene nemire, proteste i potencijalne sukobe. U slučaju Srbije, ovo je pogotovo izraženo u regionu Jadrana, gde lokalni ekološki aktivisti izražavaju nezadovoljstvo najavom otvaranja rudnika u njihovom regionu, koji tradicionalno nije bio rudarski[4].

Pored ekoloških problema, SDI mogu predstavljati izazove i u pogledu radnih prava i upravljanja procesima proizvodnje. U pojedinim slučajevima, strane investicije, naročito one koje dolaze iz autoritarnih država, povezane su sa eksploatacijom radne snage, neadekvatnom zaštitom na radu i zanemarivanjem lokalnih propisa. Koncept korozivnog kapitala[5], kako ga definiše Centar za međunarodno privatno preduzetništvo (CIPE), posebno je relevantan u ovom kontekstu. Za razliku od konstruktivnog kapitala, koji je transparentan i tržišno orijentisan, korozivni kapital koristi regulatorne praznine, omogućavajući stranim investitorima da steknu uticaj na ekonomski, politički i društveni razvoj koji nije nužno u skladu sa vladavinom prava, pravilima tržišta, konkurencije i opštim principima demokratskog upravljanja. Ovo može

dovesti do smanjenja autonomije lokalne zajednice (u poslovnom kontekstu, ali i na nivou same zajednice ukoliko postane ekonomski zavisna od investitora), slabljenja mehanizama institucionalnog nadzora i smanjenja nivoa demokratskog upravljanja, što takođe utiče na samu bezbednost i dobrobit zajednica.

Uvod

Opis metodologije i odabir gradova

S obzirom na navedenu kompleksnost teme, neophodno je sprovesti sveobuhvatno ispitivanje uticaja SDI na lokalne zajednice, sa posebnim osvrtima na pitanje bezbednosti, odnosno uticaja u ovom kontekstu koji investicije imaju na same građane.

Razumevanje načina na koji strane investicije oblikuju društvene strukture, ekonomsku stabilnost i ekološku održivost zahteva metodološki pristup prikupljanju i analizi podataka. Kako bi se obuhvatile različite perspektive, koristiće se kvalitativne istraživačke metode, poput fokus grupa i strukturisanih intervjua sa lokalnim akterima.

Građani iz više gradova—posebno onih sa visokim nivoom SDI—uključeni su u diskusije o svojim iskustvima, zabrinutostima i očekivanjima u vezi sa stranim investicijama. Njihovi uvidi su sintetizovani kako bi se steklo nijansirano razumevanje rizika i koristi povezanih sa SDI, nudeći perspektivu koja teži objektivnom sagledavanju i analizi drugačiju od one zasnovane isključivo na ekonomskim pokazateljima, koja često biva i politizovana u kontekstu promocije pozitivnih aspekata, bez ulaženja u negativne.

Kako Srbija nastavlja da privlači značajan strani kapital, izazov leži u osiguravanju funkcionalnosti mehanizama koji teže da kreiraju kontekst u kome investicije doprinose održivom i inkluzivnom razvoju, umesto da podstiču degradaciju životne sredine, eksploataciju radne snage i institucionalne slabosti. Kritičkim ispitivanjem preseka između SDI i sigurnosti zajednica, ova analiza ima za cilj da pruži preporuke zasnovane na istraživačkim nalazima koje promovišu

odgovorne investicione prakse, štite lokalne interese i unapređuju dugoročnu stabilnost i prosperitet pogođenih regiona.

Samo kroz dobro informisan i inkluzivan pristup, SDI mogu ostvariti svoj potencijal kao pokretač održivog ekonomskog rasta, bez ugrožavanja dobrobiti i sigurnosti građana kojima su namenjene.

Kako bi se stekao adekvatan uvid u percepciju građana, fokus grupe su odabrane kao osnovni metoda primarnog prikupljanja podataka.

Fokus grupe su organizovane u 5 gradova u Srbiji, koji su odabrani na osnovu sledećih kriterijuma: ravnomerna geografska zastupljenost, prisustvo značajnog nivoa stranih direktnih investicija, identifikovani izazovi za bezbednost građana kao posledica prisustva stranih kompanija.

Na osnovu zadatih kriterijuma, fokus grupe su sprovedene u Zrenjaninu, Smederevu, Boru, Valjevu i Priboju. Različita priroda investicija u ovim gradovima osigurala je ravnomernu zastupljenost različitih iskustava sa izazovima po bezbednost građana koje

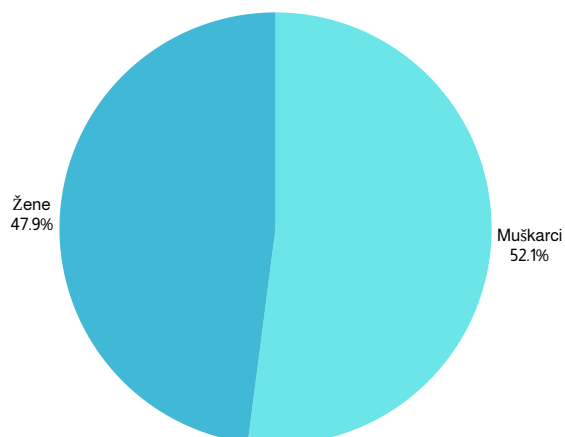
su prouzrokovale greenfield investicije (Zrenjanin), brownfield investicije (Smederevo i Bor), potencijalnim investicijama (Valjevo) i nedostatkom višeg nivoa investicija (Priboj). Takođe, važno je napomenuti da svaki od ovih gradova ima diferencijovane investicije i da pored osnovnog kriterijuma postoje i druge vrste investicija plasiranih u lokalnu sredinu, te da su navedene bile samo ključni faktor pri odabiru.

Fokus grupe

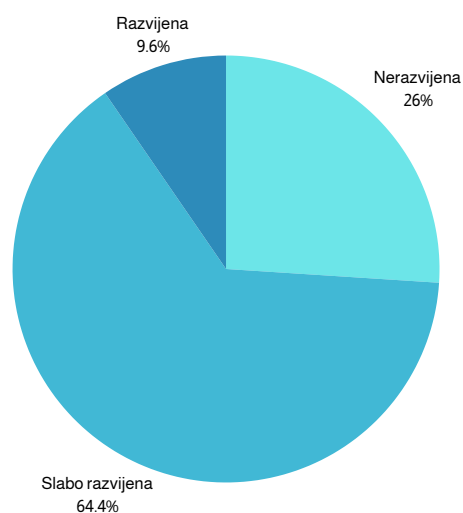
Demografska struktura

Istraživanje je obuhvatilo 73 učesnika iz pet gradova: **Zrenjanin, Smederevo, Bor, Valjevo i Priboj**, od kojih je 38 muškaraca i 35 žena. U pogledu starosne strukture, 21 učesnik imao je manje od 30 godina, 25 između 30 i 50 godina, a 27 preko 50 godina. Po radnom statusu, 40 učesnika je zaposleno, 16 nezaposleno, 7 preduzetnici ili samozaposleni, a 10 penzioneri.

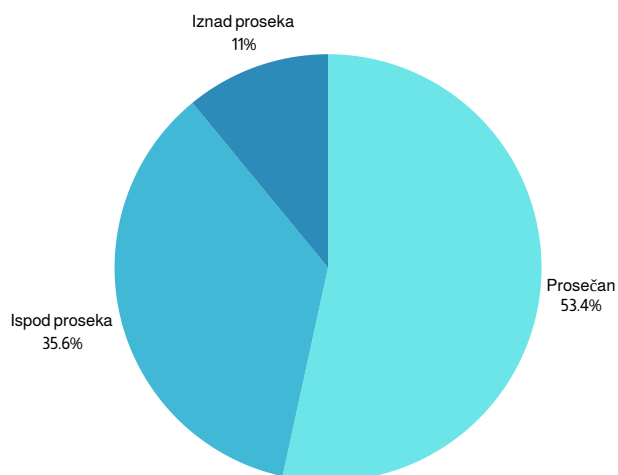
Percepcija ekonomskog razvoja

Kada je reč o percepciji ekonomske situacije, 47 učesnika smatra da je Srbija slabo razvijena, 19 da je nerazvijena, 7 da je razvijena, dok niko nije označio Srbiju kao izuzetno razvijenu.

Percepcija nivoa životnog standarda

U pogledu lične ekonomske situacije, 39 učesnika ocenjuje svoj standard života kao prosečan, 26 ispod proseka, a 8 iznad proseka.

Fokus grupe

Percepcija uticaja stranih direktnih investicija

Strane investicije imaju značaj uticaj na ekonomski razvoj lokalnih zajednica, ali izazivaju i brojne kontroverze. Iako doprinose otvaranju radnih mesta i investicija u infrastrukturu, često su kritikovane zbog loših uslova rada, ekoloških problema i nedovoljne društvene odgovornosti.

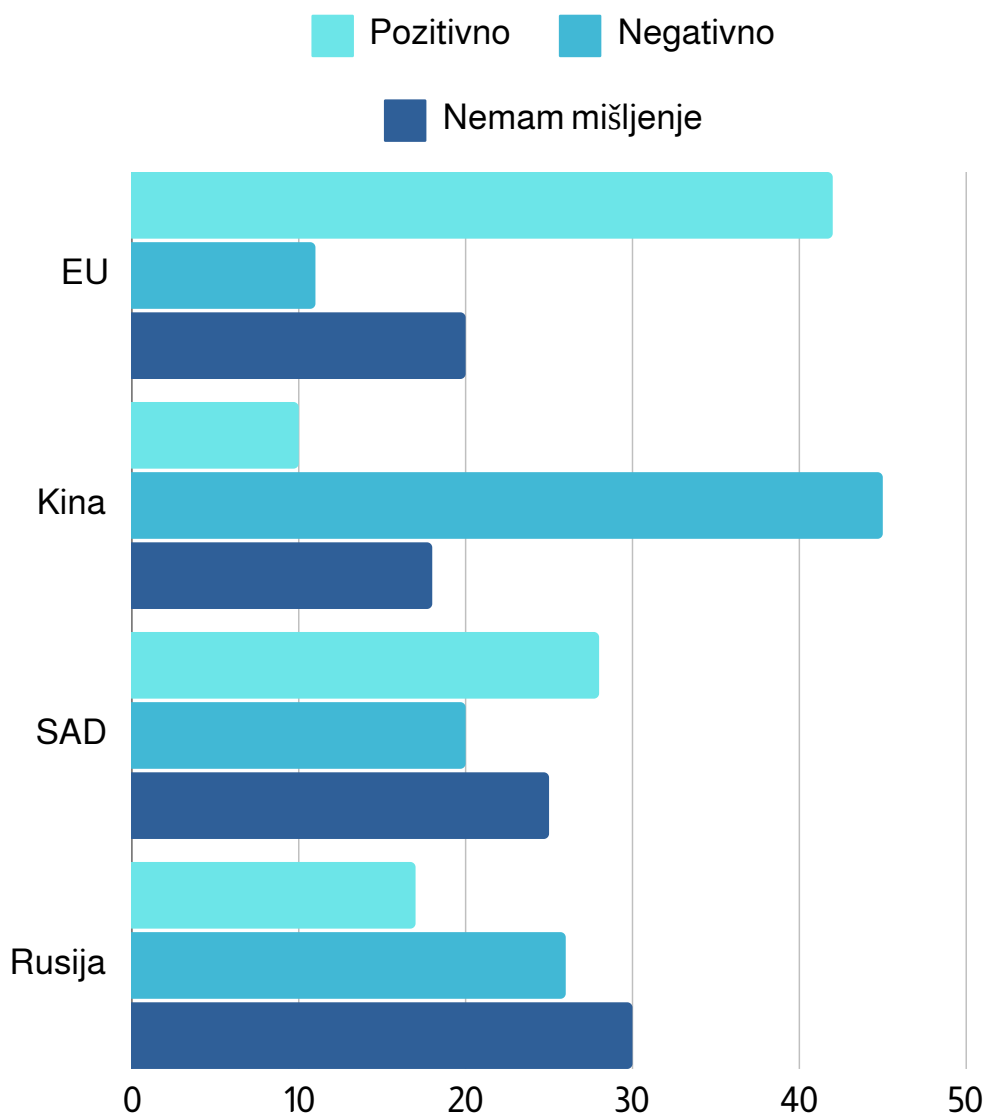
Građani percipiraju strane direktne investicije različito u zavisnosti od zemlje porekla.

Investicije iz Evropske unije se u najvećoj meri ocenjuju pozitivno, uz relativno mali broj negativnih ocena.

Investicije iz Kine su dominantno negativno ocenjene, pri čemu većina učesnika izražava zabrinutost zbog loših radnih uslova i ekoloških problema.

Investicije iz SAD-a izazivaju podeljena mišljenja, sa značajnim brojem i pozitivnih i negativnih stavova, dok su investicije iz Rusije pretežno neutralno ocenjene, uz nešto više negativnih nego pozitivnih stavova.

Generalno, investicije iz zapadnih zemalja se doživljavaju kao stabilnije i sa boljim radnim uslovima, dok investicije iz Kine i Rusije izazivaju više skeptičnosti i zabrinutosti.

Fokus grupe

Ekonomski i društveni efekti

Strane investicije su omogućile razvoj određenih industrija i poboljšanje infrastrukture, ali su učesnici fokus grupa istakli da ove **investicije često ne doprinose dugoročnom ekonomskom rastu**. Dominira percepcija da su strane direktne investicije primarno motivisane iskorišćavanjem jeftine radne snage, dok su ulaganja u inovacije i tehnološki napredak minimalna.

Društveni efekti su takođe ambivalentni – dok investicije mogu doneti stabilnost kroz nova radna mesta, one često izazivaju socijalne tenzije, naročito kada strani investitori ne poštuju lokalne običaje i prava radnika. Pored toga, promene u demografskoj strukturi, uzrokovane dolaskom radnika iz drugih regija ili zemalja, mogu izazvati kulturološke nesporazume i osećaj nesigurnosti kod lokalnog stanovništva.

Uticaj na životnu sredinu

Strane direktne investicije često dolaze sa visokim ekološkim troškovima, posebno u industrijama poput rudarstva, energetike i teške industrije. Učesnici fokus grupa su naveli primere zagađenja vode, vazduha i zemljišta, koji su direktna posledica nepoštovanja ekoloških standarda od strane pojedinih investitora. Iako neke kompanije ulažu u ekološke inicijative, njihovi naporu su uglavnom reaktivni, a ne preventivni.

Građani su izrazili zabrinutost zbog slabe regulative i nedostatka nadzora od strane državnih institucija, što omogućava stranim firmama da posluju bez odgovarajuće odgovornosti prema životnoj sredini.

Ekološki problemi povezani sa stranim direktnim investicijama uključuju zagađenje vode, vazduha i zemljišta, kao i neadekvatno sprovođenje ekoloških standarda.

Učesnici fokus grupa naglasili su da određeni strani investitori zanemaruju regulative u vezi sa zaštitom životne sredine, što dodatno ugrožava lokalne zajednice

Zapošljavanje i radni uslovi

Jedna od glavnih prednosti stranih direktnih investicija jeste povećanje broja zaposlenih, ali su radni uslovi često nezadovoljavajući.

Učesnici su istakli da mnogi strani investitori nude niske plate, često blizu minimalca, uz nepovoljne radne ugovore i ograničene mogućnosti za profesionalni razvoj. Posebno su problematične prakse nepoštovanja radnih prava, poput izostanka adekvatne zaštite na radu i dugih radnih sati bez odgovarajuće nadoknade.

Učesnici su primetili da su investitori iz EU generalno poštovali radnička prava više nego investitori iz Kine i Turske, čiji su pogoni često opisani kao mesta sa niskim standardima zaštite radnika i slabom socijalnom odgovornošću.

Uključivanje zajednice

Angažman stranih kompanija u lokalnoj zajednici uglavnom je sporadičan i često služi više kao alat za odnose s javnošću nego kao iskrena posvećenost lokalnom razvoju. Dok pojedini investitori podržavaju lokalne projekte i donacije, takvi primeri su retki i često povezani sa regulatornim pritiscima. Učesnici su izrazili skepticizam zbog odsustva mehanizama koji bi osigurali da strane direktne investicije zaista doprinose poboljšanju kvaliteta života u zajednicama u kojima posluju. Strane kompanije retko ulažu u lokalnu zajednicu na način koji bi doprineo njenom dugoročnom razvoju.

Transparentnost i odgovornost

Nedostatak transparentnosti u pregovorima između države i stranih investitora predstavlja jedan od ključnih problema. Građani često nisu obavešteni o uslovima pod kojima strani investitori posluju, uključujući subvencije, poreske olakšice i obaveze prema lokalnoj zajednici. Percepcija je da država daje prevelike ustupke investitorima na štetu radnika i životne sredine, dok institucije ne sprovedu adekvatnu kontrolu.

„Dok investicije mogu doneti stabilnost kroz nova radna mesta, one često izazivaju socijalne tenzije, naročito kada strani investitori ne poštuju običaje i prava radnika.”

„Iako neke strane kompanije ulažu u ekološke inicijative, njihovi naporu su uglavnom reaktivni, a ne preventivni”

„Učesnici su izrazili skepticizam zbog odsustva mehanizama koji bi osigurali da strane direktne investicije zaista doprinose poboljšanju kvaliteta života u zajednicama u kojima posluju”

Fokus grupe

Bezbednosni rizici

Učesnici istraživanja prepoznaju da strane investicije mogu predstavljati bezbednosni rizik u domenu lične, ekonomske i ekološke bezbednosti.

U nekim industrijama, naročito onima koje zavise od stranih investicija, primećeni su slučajevi neadekvatnih radnih uslova, poput nepoštovanja zakona o zaštiti na radu, loših bezbednosnih standarda, te eksploatacije radne snage. Ovi problemi ugrožavaju ličnu bezbednost radnika i dovode i do ozbiljnih povreda ili čak smrtnih slučajeva na radnim mestima.

Prekomerna zavisnost lokalnih ekonomija od stranih investicija može stvoriti nestabilnost, jer promene u poslovnoj strategiji stranih investitora (povlačenje kapitala, restrukturiranje ili premeštanje proizvodnje) mogu izazvati negativne ekonomske posledice, uključujući gubitak radnih mesta i smanjenje ekonomske autonomije zemlje. Ova zavisnost može povećati ranjivost ekonomija na globalne ekonomske promene i krize.

Investicije koje se fokusiraju na eksploataciju prirodnih resursa često dovode do povećanja zagađenja, što ugrožava zdravlje i životnu sredinu građana smatraju učesnici istraživanja. Nedovoljna regulacija i nadzor nad ekološkim standardima od strane stranih investitora rezultiraju dugoročnim ekološkim problemima poput zagađenja voda, vazduha i zemljišta.

Rezultati - Zrenjanin

Demografska struktura učesnika i učesnica

Fokus grupu činilo je 14 učesnika, od kojih su većina bile žene (10 žena i 4 muškarca). Što se tiče radnog statusa, među njima je bilo 7 zaposlenih, 4 nezaposlenih, 2 preduzetnika i 1 samozapolen. Starosna struktura ukazuje na uravnoteženu zastupljenost tri starosne kategorije: 4 učesnika mlađa od 30 godina, 5 između 30 i 50 godina, i 5 starijih od 50 godina

Društveni efekti su takođe ambivalentni – dok investicije mogu doneti stabilnost kroz nova radna mesta, one često izazivaju socijalne tenzije, naročito kada strani investitori ne poštuju lokalne običaje i prava radnika. Pored toga, promene u demografskoj strukturi, uzrokovane dolaskom radnika iz drugih regija ili zemalja, mogu izazvati kulturološke nesporazume i osećaj nesigurnosti kod lokalnog stanovništva.

Percepcija ekonomske situacije

Učesnici su podeljeni kada je reč o trenutnoj ekonomskoj situaciji Srbije: polovina (7 učesnika) je ocenila Srbiju kao "nerazvijenu", dok je druga polovina (7 učesnika) ocenila kao "slabo razvijenu". Niko nije označio Srbiju kao "razvijenu" ili "izuzetno razvijenu", što ukazuje na izraženu percepciju ekonomske stagnacije ili slabog napretka. Kada je reč o ličnoj ekonomskoj situaciji, većina učesnika (njih devetoro) smatra da živi prosečno, dok njih petoro ocenjuje da živi ispod proseka.

Percepcija stranih direktnih investicija

Strane direktne investiciju imaju važan uticaj na ekonomski razvoj Zrenjanina, ali donose i brojne probleme. Kako kaže jedan od učesnika fokus grupe: „Strane kompanije su dobre zato što

zapošljavaju radnike i otvaraju nova radna mesta ali ta radna mesta nisu naročito u kontekstu ophođenja prema radnicima“. Dakle, problem koji je dominantno istaknut jesu loši uslovi rada. Loši uslovi rada odnose se na male plate, ali i neispunjavanje osnovnih radnih uslova.

Pored ovog problema, učesnici su ukazali i na sledeće probleme:

1) **Pravni problemi** povezani sa ukidanjem pravne države na određenoj teritoriji. Učesnici su uočili da u pojedinim slučajevima strane kompanije funkcionišu u pravno neregularnim okvirima, što podriva vladavinu prava na lokalnom nivou.

2) **Zaštita životne sredine** budući da su strane investicije često praćene zanemarivanjem standarda zaštite životne sredine i prirodnih resursa što rezultira degradacijom okoline

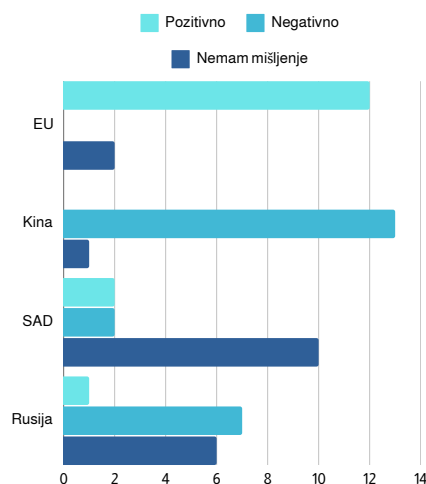
3) **Neregularnosti koje postoji u kontekstu izgradnje određenih objekata** koje strane kompanije koriste. Učesnici su primetili da određene strane kompanije koriste objekte koji su izgrađeni u neskladu sa propisima, što dodatno ugrožava lokalnu infrastrukturu i urbanistički plan.

4) **Menjanje etničke strukture grada.** Dolazak stranih radnika u značajnom broju utiče na etničku strukturu grada, što kod dela stanovništva izaziva zabrinutost i osećaj nesigurnosti zbog kulturoloških razloga budući da nisu primećeni mehanizmi njihove asimilacije.

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Učesnici smatraju da najveći broj stranih direktnih investicija u Srbiju dolazi iz Kine (njih devetoro), zatim iz Nemačke (njih četvero), dok jedan učesnik smatra da je to Evropska unija. Pored toga, učesnici smatraju da pored njih u našu zemlju investiraju i Rusija, Italija, Ujedinjeni Arapski Emirati, SAD, Švajcarska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Učesnici fokus grupe izrazili su skepticizam prema stranim direktnim investijama, bez obzira na njihovo poreklo. Iako su prepoznali značaj stranih investicija za zapošljavanje i otvaranje novih radnih mesta, istakli su da dolazi do značajnih razlika u standardima poslovanja i odnosu prema radnicima u zavisnosti od zemlje porekla investitora. U tom kontekstu, učesnici su naročito kritički ocenili investicije koje dolaze iz Kine kao dominantno negativne često ih povezujući sa nepovoljnim uslovima rada, lošim tretmanom domaće radne snage, i manjkom poštovanja lokalnih zakona i propisa. Sa druge strane, investicije iz Evropske unije su dominantno ocenjene pozitivno što se može objasniti višim nivoom poštovanja radničkih prava i implementacije standarda poslovanja u skladu sa evropskim normama.

Rezultati - Zrenjanin

Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana

Postoji konsenzus učesnika fokus grupe u Zrenjaninu da strane direktne investicije imaju značajan uticaj na bezbednost građana, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou.

Smatraju da pojedine investicije negativno utiču na bezbednost u kontekstu zaštite životne sredine, kulturoloških tenzija, kao i bezbednosti na radu.

Jedan od učesnika ističe da je značajan bezbednosni rizik i

poslednja izmena Zakona o komunalnim delatnostima gde mogu određene komunalne delatnosti da se dodele u privatno vlasništvo. Dakle, vodosnabdevanje je izrazit bezbednosni faktor, mi danas možemo da se družimo sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i budemo jako dobri ali ne znamo šta može da donese sutra, šta može da donese njihovo direktno rukovanje svim elementima vodosnabdevanja. I taj trend se nastavlja". Učesnici su ukazali na nedovoljnu informisanost građana o bezbednosnim izazovima povezanim sa prisustvom stranih investitora.

Kao ključne odgovorne za rešavanje ovih problema prepoznali su donosiocje odluka, ocenjujući da bi jači institucionalni nadzor i primena zakona mogli osigurati poslovanje stranih kompanija u skladu sa važećim standardima.

Pored državnih institucija, identifikovani su i drugi relevantni akteri, poput lokalnih samouprava, medija, lokalnih i stručnih organizacija i umetnika, koji bi mogli doprineti većoj transparentnosti i rešavanju izazova koje donose strane investicije.

Rezultati - Smederevo

Demografska struktura učesnika i učesnica

Fokus grupa u Smederevu obuhvatila je 15 učesnika, od kojih je 10 muškaraca i 5 žena. U pogledu starosne strukture, dvoje učesnika pripada kategoriji mlađih od 30 godina, devetoro je u starosnom rasponu od 30 do 50 godina, dok su četvero stariji od 50 godina. Kada je reč o profesionalnom statusu, osmoro učesnika je zaposleno, dvoje nezaposleno, troje su preduzetnici, dok dvoje pripadaju kategoriji penzionera.

Percepcija ekonomske situacije

Učesnici fokus grupe iznosili su svoje stavove o nivou ekonomskog razvoja Srbije. Petoro učesnika ocenilo je Srbiju kao nerazvijenu državu, dok je desetoro smatralo da je Srbija slabo razvijena. Ponuđene opcije su uključivale i ocene "razvijena" i "izuzetno razvijena," ali nijedan učesnik nije odabrao ove kategorije. Kada su upitani da procene svoju ličnu ekonomsku situaciju, troje učesnika izjavilo je da živi ispod proseka, jedanaestoro smatra da živi prosečno, dok je samo jedan učesnik ocenio svoju situaciju kao iznad proseka.

Percepcija stranih direktnih investicija

Učesnici fokus grupe u Smederevu istakli su da strane direktne investicije imaju značajan uticaj na lokalnu zajednicu i razvoj zemlje, donoseći kako koristi, tako i izazove.

Jedan učesnik je primetio: „Postoje pozitivni i negativni aspekti. Pozitivan je što smo se mi preko samih investicija uključili u neka globalna tržišta, jer te kompanije imaju pristup tržištima kojima nisu imale domaće kompanije. To je veliki benefit jer naša roba može da završava tamo. Loša stvar je što finansijski mi ulažemo ogromne količine novca koji su naši novci, u privatne kompanije i time favorizujemo strane kompanije u odnosu na domaće.“

Učesnici su prepoznali određene koristi od prisustva stranih investicija, uključujući otvaranje novih proizvodnih pogona, zapošljavanje radne snage, razvoj infrastrukture, edukaciju radnika za specifična zanimanja, transfer znanja i tehnologija i povezivanje sa globalnim tržištima. Na primer, izgradnja kanalizacije u određenim područjima istaknuta je kao konkretan doprinos.

Međutim, ukazano je i na brojne izazove i probleme povezane s poslovanjem stranih kompanija:

1) **Ekološki problemi** koji se odnose na negativan uticaj na zagađenje vode, vazduha i zemljišta.

2) **Odnos prema radnicima** budući da strane kompanije koriste benefite jeftine radne snage.

3) **Nekonkurentnost** imajući u vidu da se strane kompanije subvencijama i državnim povlasticama favorizuju u odnosu na domaće privrednike.

4) **Nepoštovanje zakona**

5) **Neplaćanje ekoloških taksi**

6) **Eksplotacija prirodnih resursa** koje se odnosi na neodrživo korišćenje lokalnih resursa

7) **Kultura rada** koja ugrožava osnovna radna prava

Problemi koji su identifikovani nisu isključivo vezani za investicije sa Istoka ili Zapada, već su prepoznati kao sistemski izazovi u pristupu stranih kompanija prema poslovanju u Srbiji.

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

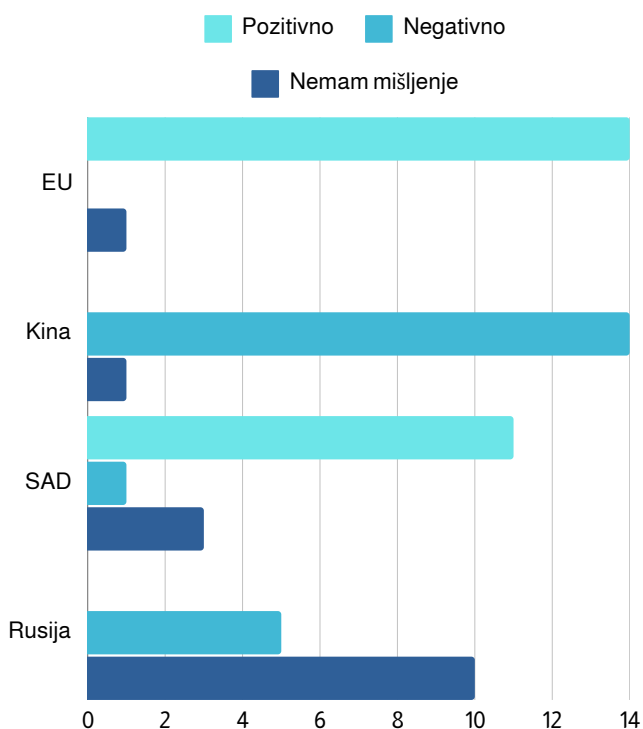
U Smederevu postoji široko prepoznata zavisnost lokalne zajednice od stranih direktnih investicija, s obzirom na to da otprilike 40% zaposlenih radi u stranim kompanijama. Učesnici fokus grupe identifikovali su Evropsku uniju kao glavnog investitora, što je stav koji deli sedmoro učesnika, dok četvero smatra da je Kina ključni izvor investicija. Troje učesnika izdvojilo je Nemačku, dok je jedan učesnik naveo Belgiju. Pored navedenih zemalja, učesnici su istakli i SAD, Francusku, Japan, Ujedinjene Arapske Emirate, Rusiju, Italiju, Tursku i Indiju kao države koje ulazu u Srbiju.

Investicije u Smederevu dolaze iz različitih zemalja, uključujući Nemačku, Kinu, Belgiju, SAD, Tursku, Japan, Rusiju, Italiju i Indiju. Učesnici su saglasni da poreklo kapitala utiče na njegov kvalitet, posebno u kontekstu sistema vrednosti, poštovanja zakona, poslovne kulture, radne etike i društvene odgovornosti. Prema njihovom mišljenju, kompanije sa Zapada pružaju bolje uslove rada i profesionalniji odnos prema zaposlenima. Kako je jedan učesnik rekao: „Ja imam mnogo dobrih iskustava sa Nemačkom, Austrijom, Švajcarskom gde smo imali odličan kontakt i saradnju. Hijerarhija, kultura, obraćanje, poštovanje od portira do direktora“.

Kada su upitani da ocene investicije iz SAD-a, EU, Rusije, i Kine, učesnici su u većini slučajeva pozitivno ocenili ulaganja iz Evropske unije i, u manjoj meri, iz SAD-a. Nasuprot tome, investicije iz Kine dominantno su percipirane negativno, dok su investicije iz Rusije najčešće ocenjene kao neutralne ili negativne.

Rezultati - Smederevo

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana

Postoji konsenzus učesnika fokus grupe u Smederevu da građani nisu dovoljno informisani o problemima koji se tiču stranih direktnih investicija. Pored pomenute ekološke bezbednosti, ekonomske bezbednosti učesnici fokus grupe ukazuju i na uticaj stranih direktnih investicija i na ličnu bezbenost. Pa tako jedan od učesnika ukazuje da: „U Smederevu postoji slovenačka kompanija Petrol, koja je izgradila nelegalno skladište gasa, i oni nama svaki dan ugrožavaju bezbednost time što transportuju gas koji je opasan, ilegalno kroz centar grada“.

U rešavanju ovih problema učesnici prepoznaju ključnu ulogu države, ali naglašavaju i važnost angažovanja građana, civilnog sektora i sindikata. Aktivno uključivanje ovih aktera može doprineti većoj odgovornosti stranih investitora i smanjenju bezbednosnih rizika.

Iako su identifikovani značajni problemi, učesnici su istakli i primere pozitivnog doprinosa stranih kompanija lokalnoj zajednici. Na primer, tokom američkog upravljanja Železaram, kompanija je finansirala razvoj lokalne infrastrukture, uključujući vrtiće, igrališta i sportske klubove, što je, kako su istakli učesnici „stvaralo pozitivnu sliku kod građana“. Slične primere pozitivnog angažmana pruža i japanska kompanija Mayekawa koja je izgradila dobar odnos sa zajednicom, kao i firma PKC Wiring System, koja je donirala sadnice i time pokazala odgovornost prema lokalnoj zajednici.

Rezultati - Bor

Demografska struktura učesnika i učesnica

Fokus grupu u Boru činilo je ukupno 12 učesnika, od kojih su 3 žene i 9 muškaraca. Starosna struktura pokazuje da su 4 učesnika mlađa od 30 godina, 1 osoba spada u kategoriju od 30 do 50 godina, dok je 7 učesnika starije od 50 godina. Kada je reč o radnom statusu, 7 učesnika su zaposleni, 2 su nezaposleni, dok su 3 učesnika penzioneri.

Percepcija ekonomske situacije

Od ukupno 12 učesnika fokus grupe, 4 su ocenila Srbiju kao slabo razvijenu zemlju, dok je 8 učesnika smatralo da je Srbija razvijena zemlja. Ostale ponuđene opcije, „nedovoljno razvijena“ i „izuzetno razvijena“, nisu odabrane. Na pitanje o ličnoj ekonomskoj situaciji, svi učesnici su se izjasnili da žive prosečno. Ponuđene alternative bile su „ispod proseka“ i „iznad proseka“, ali nijedan učesnik nije odabrao ove opcije.

Percepcija stranih direktnih investicija

Učesnici fokus grupe u Boru ukazali su da strane direktne investicije utiču na razvoj jedne države, ukazujući da prisustvo stranog investitora utiče na razvoj lokalne ekonomske zajednice i da je Bor u potpunosti zavisao od stranih investicija. Jedan od učesnika navodi:

„Dolaskom stranog investitora drastično se sve popravilo.

Zapošljavanje je na visokom nivou. Sada je teško naći radnika u mnogim sektorima. Kafići su puni, ulice su pune, broj automobila je dupliran“. Dakle, učesnici uočavaju da nije reč samo o direktnim ekonomskim benefitima kroz zapošljavanje već i da se dolaskom strane kompanije unapredilo poslovanje ostalih delatnosti u lokalnoj zajednici. Uz to, lokalna zajednica ima koristi i od noviteta u tehnologiji i mogućnosti obuke zaposlenih što doprinosi dugoročnom unapređenju veština i kapaciteta.

Međutim, zajedno sa ovim pozitivnim aspektima, pojavljuju se i određeni problemi vezani za poslovanje stranih investitora:

1) **Promena demografske strukture**, jer dolazak stranih kompanija stvara specifične potrebe za radnom snagom, što menja sastav populacije.

2) Postoji zabrinutost zbog koncentracije radne snage u sektoru rudarstva i energetike, što znači da se razvijaju kapaciteti za te grane, dok **druge privredne delatnosti ostaju zapostavljene**. Oko polovine zaposlenih u Boru radi za strane investitore, što stvara problem nedostatka kadrova u drugim sektorima.

3) **Pitanje radnih prava**, odnosno mogućih nesigurnosti i nedostataka u zaštiti radnika.

4) **Nedostatak kvalifikovane radne snage** predstavlja globalni izazov ali pogađa i Bor, a sama potražnja za radnicima u industriji postaje sve veća, čime se dodatno otežava pronalaženje potrebnih kadrova.

5) **Putna infrastruktura koja biva devastirana od strane investitora**, predstavlja problem koji ugrožava dalji rast i razvoj ovog dela Srbije.

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Učesnici smatraju da najveći broj stranih direktnih investicija dolazi iz Kine (njih desetoro), dok dvoje učesnika smatra da je to Evropska unija. Pored njih, učesnici su kao investitora dodali i Tursku, Nemačku, Koreju, Japan, Azerbejdžan, Rusiju i SAD. Dok u Boru imamo investitore iz Kine, EU, Turske i Nemačke.

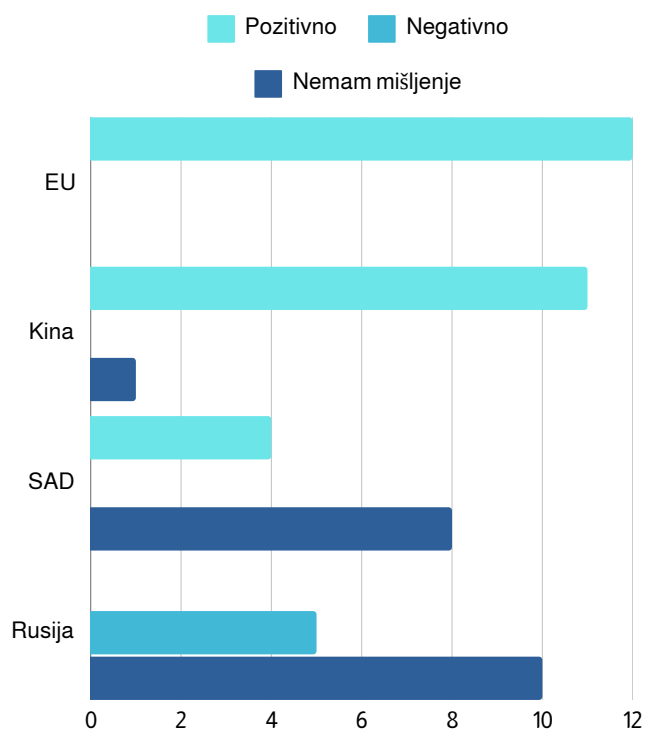
Postoji dominantan stav da nije bitno odakle dolazi investicija dokle god je njeno delovanje pozitivno. „Meni je svedjedno odakle dolazi investicija.

Ne postoji nikakva preferencija za jednu ili drugu stranu. Samo da poštuju zakone.“ Ipak, neki učesnici su ukazali na razliku u poslovanju koja postoji između kompanija koje dolaze sa Istoka i Zapada.

Kada su upitani o investicijama iz specifičnih zemalja, učesnici su najpozitivnije ocenili investicije iz EU, zatim iz Kine, dok su investicije iz SAD i Rusije bile ocenjene manje pozitivno. Takođe, mnogi učesnici su istakli da nemaju mišljenje o investicijama iz SAD-a i Rusije, što ukazuje na nedostatak jasnog stava prema investicijama iz ovih zemalja. Zanimljivo je da nijedan učesnik iz Bora nije izrazio negativno mišljenje prema investiciji iz bilo koje zemlje.

Rezultati - Bor

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana

Učesnici fokus grupe u Boru prepoznaju uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana, naročito u pogledu ekološke bezbednosti.

Stav je da negativni uticaj na životnu sredinu zavisi od specifične investicije i sektora u kojem se realizuje. Jedan od učesnika navodi: „Bilo koja investicija u rudarstvu ostavlja negativne posledice. Suština je u tome da li investitori to nastoje da reše“. Dok drugi učesnik dodaje: „Što se ekologije tiče, što se čistoće vode i vazduha tiče, drastično je bolja situacija nego što je bila. Kineske firme su izuzetno velike pare uložene u rešavanje tih ekoloških problema. Tako da je ZiJin Mining proglašen za zeleni rudnik, jer su ogromne pare uložile u tom pravcu. Topionica, nova, koja je sada u probnom radu, drastično manje zagađuje nego prošle, čak i od one koje su pravili kanadani. Čak 10 puta manje zagađuje od nje. Ne kažem da ne zagađuje, ali je dosta bolja od prethodnih“.

Pored ekološke, prepoznaje se i potreba za poboljšanjem bezbednosti u saobraćaju kroz bolju putnu infrastrukturu, kao i za većom bezbednošću na radu, što uključuje bolju zaštitnu opremu, obuku radnika i kvalitet vozila.

Učesnici smatraju da država i lokalna samouprava treba da prepoznaju odgovornost u rešavanju problema vezanih za strane investicije. Takođe, naglašavaju da strani investitori u Boru primenjuju socijalno odgovorno poslovanje, što uključuje saradnju sa lokalnom zajednicom i ulaganja u obrazovanje, izgradnju grada i sport.

Rezultati - Valjevo

Demografska struktura učesnika i učesnica

Fokus grupu u Valjevu činilo je ukupno 15 učesnika – 6 žena i 9 muškaraca. Starosna struktura pokazuje da je sedmero učesnika mlađe od 30 godina, troje je u starosnoj grupi od 30 do 50 godina, dok je petoro starije od 50 godina. Što se tiče radnog statusa, sedmero učesnika je zaposleno, četvero nezaposleno, jedna osoba je samozaposlena, a troje su penzioneri.

Percepcija ekonomske situacije

Kako bi se bolje sagledao ekonomski kontekst, učesnici su zamoljeni da ocene ekonomski položaj Srbije. Petoro njih ocenilo je Srbiju kao nerazvijenu zemlju, dok ju je desetoro označilo kao slabo razvijenu. Preostale ponuđene opcije bile su „razvijena“ i „izuzetno razvijena“, ali ih niko nije odabrao. Pored toga, učesnici su ocenili i sopstvenu ekonomsku situaciju. Devetoro njih izjasnilo se da živi ispod proseka, dok je šestoro ocenilo svoj životni standard kao prosečan. Niko nije naveo da živi iznad proseka.

Percepcija stranih direktnih investicija

Većina ispitanika smatra da strane direktne investicije ne doprinose značajnom unapređenju ekonomske situacije, ni na lokalnom ni na nacionalnom nivou. Kako navodi jedan od učesnika, „Pojedinci ostvaruju profit, ali kolektivno narod ne vidi značajne koristi“. Često se smatra da strane kompanije dolaze u zemlju prvenstveno zbog jeftine radne snage, ali da zaposleni u tim firmama ostaju kratkoročno.

Učesnici fokus grupe u Valjevu su identifikovali sledeće probleme:

1) Nepoštovanje Zakona Republike Srbije. Strane investicije često ne poštuju zakonske norme, što dovodi do daljih negativnih efekata na tržište rada i ekonomiju.

2) Kratkoroči pristup. Fokus na kratkoročne ciljeve i profit prevazilazi dugoročnu strategiju koja bi omogućila održivi razvoj i stabilnost.

3) Korupcija. Kao što jedan od učesnika navodi, „Imamo korupciju sa naše strane, koju strane firme koriste“, što dodatno destabilizuje ekonomsku situaciju.

4) Loši radni uslovi. Postoji ozbiljan nedostatak pažnje prema zaštiti na radu, a radni uslovi u mnogim stranim kompanijama nisu na zadovoljavajućem nivou.

5) Nedostatak prostora za napredovanje. Mladi ljudi često odbacuju mogućnosti rada u stranim kompanijama jer se ove kompanije svode na poslodavce koji koriste jeftinu radnu snagu, bez pružanja mogućnosti za profesionalni razvoj. Zbog toga, mladi ljudi sa ambicijama i životnim ciljevima nisu motivisani da rade za minimalnu platu, te ove kompanije često doživljavaju kao neperspektivne i privremene poslodavce.

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Percepcija stranih direktnih investicija često zavisi od zemlje iz koje investicije dolaze, kao i od specifične kompanije i njenog poslovanja. Učesnici smatraju da je važno sagledavati strane investicije kroz prizmu konkretnih kompanija i njihovih delatnosti, jer se uticaj može značajno razlikovati.

Većina učesnika smatra da strane direktne investicije najčešće dolaze iz zemalja Evropske unije i Kine, uz prisustvo investicija i iz drugih zemalja poput Ujedinjenih Arapskih Emirata, Sjedinjenih Američkih Država, Austrije, Nemačke, Norveške, Švedske i Italije.

Međutim, postoji značajna razlika u percepciji tih investicija. Na primer jedan od učesnika ukazuje: „Imamo situaciju da dolazi firma iz Nemačke. Nemci su navodno rigorozni po pitanju poštovanja zakona i zaštite životne sredine a na kraju su izgradili objekat bez građevinske dozvole.“

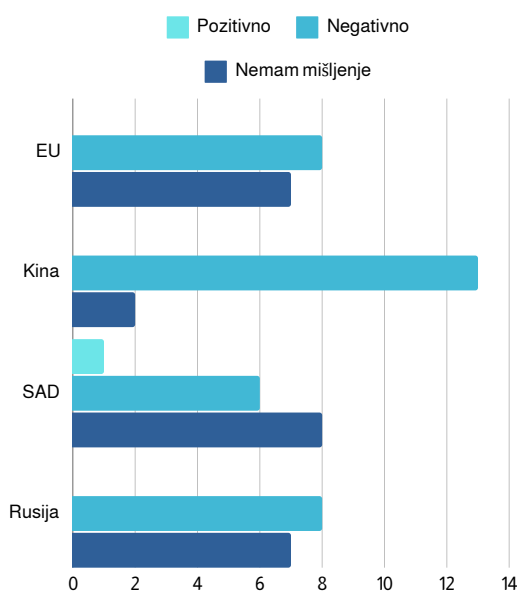
Zanimljivo je da samo jedan učesnik iz Valjeva vidi strane direktne investicije iz SAD-a u pozitivnom svetlu, dok ostali učesnici većinom imaju negativnu percepciju o investicijama bez obzira odakle dolaze.

Naime, 13 učesnika negativno ocenjuje investicije iz Kine, njih 8 iz EU i SAD-a, dok 6 njih vidi strane investicije iz SAD-a kao negativne. Takođe, veliki broj učesnika nije imao formirano mišljenje o investicijama iz EU, SAD, Rusije i Kine, što ukazuje na nejasnu ili neutralnu percepciju tih investicija.

Prema mišljenju mnogih, strane kompanije često dolaze u Srbiju koristeći jeftinu radnu snagu i povoljne uslove za poslovanje, ali uz minimalne garancije za sigurnost i dugoročnu stabilnost radnika. Učesnici smatraju da vlasti u Srbiji previše olako prihvataju strane investicije, često po cenu ekoloških i socijalnih standarda. U jednoj od izjava, naglašava se: „Dovedu neku stranu firmu, daju im jeftin prostor, jeftinu radnu snagu, sirovine – sve im obezbede, ali nema nikakve sigurnosti za radnike. Tretiraju nas kao da pripadamo svima njima, stvarajući koloniju u sred Evrope. Nije problem ni da dođu Kinezi, Arapi ali da se kaže šta sme a šta ne“.

Rezultati - Valjevo

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana

Uticaj stranih investicija na bezbednost građana prepoznaje se u nekoliko ključnih oblasti: ekološka bezbednost, infrastruktura, kao i psihička i fizička bezbednost. Takođe, važno je napomenuti da postoji konsenzus da građani nisu dovoljno informisani o problemi koji donose strane direktne investicije.

Kada govorimo o ekološkoj bezbednosti, zagađenje, posebno u pogledu zagađenja vazduha, vode i zemljišta, postaje ozbiljan problem zbog postojanja industrijskih objekata u blizini urbanih područja. Nedovoljna pažnja prema ekološkim standardima ugrožava zdravlje građana.

U pogledu saobraćajne bezbednosti, postoji zabrinutost u vezi sa stanjem putne infrastrukture posebno zbog toga što strane kompanije ne ulažu dovoljno u poboljšanje puteva koji služe za transport njihove robe. Putevi kroz grad često nisu adekvatno obezbeđeni, što dovodi do saobraćajnih nesreća i ugrožavanja bezbednosti građana.

Učesnici ukazuju i da je fizička i psihička bezbednost radnika ugrožena. S obzirom na radne uslove u stranim kompanijama, postoje zabrinutosti da radnici, posebno mladi, mogu biti izloženi eksploataciji. Ispitanici upozoravaju da radnici često pretrpe veliki psihički i fizički stres zbog loših radnih uslova, nedostatka zaštite, te loših plata za naporan rad.

Percepcija uticaja stranih direktnih investicija na bezbednost građana pokazuje zabrinutost zbog nedostatka komunikacije između lokalne zajednice i stranih kompanija. Mnogi učesnici smatraju da strane kompanije ne pokazuju interes za razvoj lokalne zajednice niti za očuvanje socijalne odgovornosti. Kako navodi jedan od učesnika:

„Ne postoji komunikacija, jer strane kompanije uglavnom ispunjavaju samo minimum zakonskih zahteva i ne pokazuju potrebu da razvijaju imidž društveno odgovornih subjekata“.

Većina učesnika smatra da je za rešavanje ovih problema odgovorna celokupna društvena struktura, uključujući državu, lokalnu vlast, medije i građanske organizacije. Država i gradske vlasti imaju ključnu ulogu u usmeravanju stranih investicija ka održivom razvoju, postavljanju jasnih ekoloških i socijalnih standarda, te obezbeđivanju odgovarajuće zaštite radnika i građana. Takođe, mediji i udruženja građana mogu igrati značajnu ulogu u podizanju svesti o problemima koji proizlaze iz stranih investicija i zagovaranju boljih praksi.

Rezultati - Priboj

Demografska struktura učesnika i učesnica

Fokus grupa u Priboju obuhvatila je ukupno 17 učesnika, od kojih je 10 žena i 7 muškaraca. U pogledu starosne strukture, 4 učesnika su mlađi od 30 godina, 7 učesnika je u starosnoj grupi od 30 do 50 godina, dok 6 učesnika ima više od 50 godina. Kada je reč o zaposlenosti, od ukupnog broja učesnika, 9 je zaposleno, 3 su nezaposlena, jedan je samozaposlen, a 4 učesnika su penzioneri.

Percepcija ekonomske situacije

Kako bi se bolje sagledao ekonomski kontekst, učesnici su zamoljeni da ocene ekonomski položaj Srbije. Petoro nVećina učesnika fokus grupe, njih četrnaestoro, smatra da je Srbija slabo razvijena zemlja, dok tri učesnika smatraju da je Srbija razvijena. Kategorije poput „nerazvijena“ i „izuzetno razvijena“ nisu bile prepoznate od strane učesnika, što ukazuje na to da se većina sagovornika fokusira na percepciju Srbije kao zemlje u razvoju. Kada je reč o životnom standardu, četiri učesnika smatraju da žive ispod proseka, dok devetoro ocenjuju da žive prosečno u odnosu na ostatak društva. Četvoro učesnika smatra da žive iznad proseka, što ukazuje na razlike u percepciji životnog standarda među učesnicima.

Percepcija stranih direktnih investicija

Strane direktne investicije imaju značajan uticaj na ekonomski razvoj kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Većina učesnika smatra da one doprinose otvaranju novih radnih mesta, smanjenju iseljavanja stanovništva i poboljšanju životnog standarda radnika. Osim što omogućavaju zapošljavanje, strane kompanije često nude i prilike za profesionalni napredak. Priboj se u velikoj meri oslanja na strane direktne investicije, a njihovo potencijalno

povlačenje moglo bi izazvati ozbiljne ekonomske probleme, uključujući gubitak radnih mesta i smanjenje lokalnih prihoda.

Učesnici fokus grupe u Priboju su identifikovali sledeće probleme povezane sa dolaskom i poslovanjem stranih kompanija:

1) **Nedostatak prenosa znanja i tehnologije.** Investicije se uglavnom svode na zapošljavanje, dok tehnološki razvoj izostaje. Nekada su se u Priboju proizvodili kamioni, danas samo manji delovi, što ukazuje na regresiju industrijske baze. Kako to jedan od učesnika uočava: „Strane kompanije ne donose ono što tek osvaja tržište nego ono što je tehnologija na zalasku koju niko više neće“.

2) **Neizvesnost investicija.** Strane kompanije mogu u bilo kom trenutku zatvoriti pogone, ostavljajući radnike bez otpremnina i sigurnosti.

3) **Loši uslovi rada i plate.** Investitori koriste povlastice poslovanja u slobodnoj zoni i jeftinu radnu snagu, ali to ne rezultira poboljšanjem uslova rada ili povećanjem plata. Istaknuto je da radnici često nisu upoznati sa svojim pravima i obavezama, što dovodi do nesporazuma u vezi sa radnim vremenom i pauzama

4) **Favorizovanje stranih investicija.** Dominantan fokus na strane kompanije zanemaruje razvoj domaćih kapaciteta i resursa.

5) **Odsustvo podrške mladima.** Na primer, učesnici mašinske škole u Priboju nisu motivisani da rade u lokalnim preduzećima uz plaćenu praksu, što ukazuje na neuspeh u povezivanju obrazovanja i tržišta rada.

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Učesnici fokus grupe smatraju da najveći investitori u Srbiji dolaze iz EU, Kine, SAD-a, Nemačke, ali i da investira Italija, Ujedinjeni Arapski Emirati, Norveška, Francuska, Španija, Austrija, Turska, Švajcarska, Holandija i Švedska. Kada je reč o Priboju, najviše stranih investicija dolazi iz Turske, Holandije, Švedske, Nemačke i Španije.

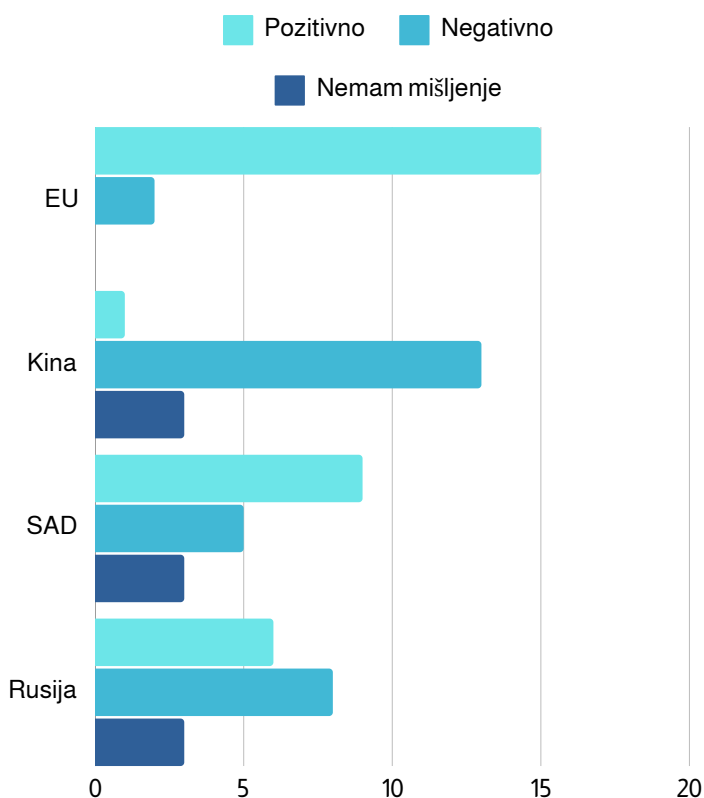
Percepcija stranih investicija varira u zavisnosti od zemlje porekla. Najpozitivnije su ocenjene investicije iz EU (15 ispitanika), zatim SAD (9 ispitanika). Sa druge strane, najnegativnije su ocenjene investicije iz Kine (13 ispitanika), dok ih iz Rusije negativno vidi 8 ispitanika.

Dok neki učesnici ne prave razliku među investitorima i smatraju da je svaka investicija korisna bez obzira na zemlju porekla, drugi ističu razlike u radnim uslovima i menadžerskim praksama. Kako to jedan od učesnika objašnjava: „Ukoliko investicija dolazi iz Nemačke vi možete da odete na bolovanje bez problema, a ako recimo investicija dolazi iz Turske pitanje je da li ćete se vratiti da radite ukoliko odete na bolovanje“.

Pored toga, iskustva pokazuju da su radni odnosi i organizacija bili bolji kada su menadžeri dolazili iz inostranstva nego kada su rukovodstvo preuzimali domaći kadrovi. Strane kompanije donose drugačiju poslovnu kulturu, ali njihov uspeh zavisi od odnosa prema zaposlenima što znači da loši međuljudski odnosi povećavaju fluktuaciju radnika. Jedan od problema koji su učesnici naglasili jeste nedovoljna informisanost radnika o njihovim pravima i obavezama, što često dovodi do nesporazuma oko radnog vremena i pauza.

Rezultati - Priboj

Percepcija stranih direktnih investicija prema zemljama iz kojih dolaze

Uticaj stranih direktnih investicija na bezbednost građana

Učesnici fokus grupe u Priboju prepoznaju uticaj stranih direktnih investicija na različite aspekte bezbednosti građana, ali i ističu nedovoljnu informisanost lokalnog stanovništva o ovoj temi.

Strane direktne investicije doprinose ekonomskoj bezbednosti kroz zapošljavanje i razvoj lokalne privrede. Ipak, učesnici izražavaju zabrinutost da se investicije često usmeravaju na sektore s niskom dodatnom vrednošću, što ograničava dugoročne koristi za zajednicu i njenu ekonomsku otpornost.

Većina učesnika smatra da postoji veza između investicija i lične bezbednosti, ali ističu da u Priboju nije bilo slučajeva u kojima su investicije direktno ugrozile nečiju ličnu bezbednost. Pozitivnim aspektom smatraju donacije i socijalne inicijative stranih kompanija, posebno u zdravstvenom sektoru i podršci pojedincima u teškim životnim situacijama. Međutim, komunikacija između kompanija i lokalne zajednice je često neformalna i zavisi od ličnih poznanstava, što može ograničiti ravnomernu raspodelu pomoći.

Učesnici prepoznaju i potencijalne ekološke izazove povezane sa stranim investicijama, uključujući zagađenje, eksploataciju prirodnih resursa i neadekvatno upravljanje otpadom. Ovi faktori mogu negativno uticati na kvalitet života građana i zahtevaju bolju regulativu i nadzor.

Preporuke

Jačanje institucionalnog nadzora

Država, u saradnji sa lokalnim samoupravama, treba da ojača kapacitete za monitoring i nadzor nad stranim direktnim investicijama kako bi obezbedila njihovu usklađenost sa važećim zakonodavstvom, radničkim pravima i ekološkim normama. U cilju toga, preporučuje se uvođenje posebnih inspekcija koje će pratiti implementaciju tih investicija na svim nivoima, uključujući analize uticaja na lokalnu zajednicu, životnu sredinu i radne uslove. Takođe, preporučuje se usvajanje mehanizama za praćenje dugoročnih efekata stranih direktnih investicija na tržište rada i ekonomski razvoj.

Povećanje transparentnosti u ugovorima sa stranim investitorima

Potrebno je unaprediti transparentnost u procesu dodeljivanja subvencija i olakšica stranim investitorima. Javnost mora imati jasne i pravovremene informacije o uslovima pod kojima se dodeljuju finansijske i porezne olakšice, kako bi se izbegla korupcija i nesrazmeran uticaj stranih interesa. Preporučuje se implementacija javnih platformi za objavljivanje svih ugovora, sa naglaskom na njihove ekonomske i socijalne aspekte, uključujući jasne indikatore koji se prate tokom trajanja investicije.

Veća uloga civilnog sektora i medija

Nevladine organizacije i mediji treba da igraju aktivnu ulogu u podizanju svesti o potencijalnim negativnim uticajima stranih investicija, kao što su kršenje radničkih prava ili degradacija životne sredine. Preporučuje se uspostavljanje mehanizama za saradnju između tih sektora i vladinih tela, kako bi se stvorila platforma za kontinuiranu diskusiju i izveštavanje o implementaciji stranih direktnih investicija. Takođe, ključnu ulogu u tom procesu mogu imati nezavisni istraživači i analitičari, koji će pratiti i izveštavati o dugoročnim efektima investicija.

Podrška domaćim preduzetnicima

U cilju smanjenja prekomerne zavisnosti od stranih investicija, preporučuje se razvoj strategija koje podstiču konkurentnost domaće privrede. Ove strategije treba da obuhvate olakšice za domaće preduzetnike, kao i podršku inovacijama, tehnološkom razvoju i edukaciji, kako bi se omogućila ravnoteža između rasta stranih i domaćih investicija. Takođe, važno je stvoriti povoljan regulatorni okvir koji omogućava jednostavnije pokretanje i razvoj malih i srednjih preduzeća, uz maksimalnu zaštitu od stranih monopolskih praksi.

Preporuke

Edukacija i informisanje građana

Kampanje koje edukativno informišu građane o pravima radnika, ekološkim standardima i mogućem uticaju stranih investicija mogu doprineti većem angažmanu zajednice. Preporučuje se razvoj edukativnih programa i kampanja kroz medije, kako bi se podigla svest o pozitivnim i negativnim aspektima stranih direktnih investicija. Aktivno učešće građana u procesu odlučivanja može doprineti tome da se postigne balans između ekonomskog rasta i zaštite javnih interesa.

Integracija dualnog obrazovanja u strategiju o SDI

Dualno obrazovanje predstavlja ključnu komponentu u razvijanju ljudskih resursa koji su potrebni za kvalitetnu implementaciju SDI i dugoročnu konkurentnost tržišta rada. Preporučuje se razvijanje i integrisanje programa dualnog obrazovanja koji će omogućiti obuku radne snage sa specifičnim veštinama koje su u skladu sa potrebama stranih investitora, kao i s potrebama domaće privrede. Takođe, važno je usmeriti pažnju na usklađivanje kurikuluma obrazovnih institucija sa potrebama tržišta, što će doprineti boljoj integraciji mladih ljudi u privredu i smanjenju jaza u kompetencijama između obrazovanja i tržišta rada.

Sprovođenje detaljnih istraživanja i cost-benefit analiza

Pravovremena istraživanja su neophodna kako bi se jasno definisali pozitivni i negativni efekti investicija. Analiza troškova i koristi treba da uključuje ekonomske, ekološke i društvene aspekte, omogućavajući tako kreiranje politika koje balansiraju razvoj i zaštitu interesa lokalnih zajednica. Bez preciznog istraživanja dugoročnih posledica investicija, postoji rizik da benefiti kratkoročno prikriju dugoročne štete, poput ekslopatacije radne snage i ekološke degradacija.

Transfer znanja i tehnologija

Kreirati set mera i instrumenata u cilju podsticanja transfera znanja i tehnologija kako bi se osigurala dugoročna korist lokalnim ekonomijama. Strani investitori bi trebalo da budu obavezani da prenose tehnološke inovacije, obučavaju lokalnu radnu snagu i integrišu najnovije standarde proizvodnje. Na ovaj način, domaća industrija može postati konkurentnija i manje zavisna od stranih kompanija.

Preporuke

Prelazak na čistije industrije

Razviti strategiju privlačenja investicija koje se bave „čistijom“ industrijom. Strane investicije treba usmeriti ka industrijama koje primenjuju ekološke standarde, koriste održive izvore energije i smanjuju emisiju štetnih gasova. Posebnu pažnju treba posvetiti podsticanju ulaganja u zelene tehnologije, obnovljive izvore energije i cirkularnu ekonomiju. Državne politike i subvencije treba usmeriti ka kompanijama koje demonstriraju odgovorno poslovanje u pogledu smanjenja ekološkog otiska, efikasne upotrebe resursa i implementacije strategija smanjenja otpada i emisija ugljen-dioksida.

Lista intervjua

*Ivana Gordić Perc
Zrenjanin*

*Nikola Krstić
Smederevo*

*Marija Pešić
Bor*

*Slobodan Ilić
Valjevo*

*Vuk Luković
Priboj*

Posebna zahvalnost

Hotel „Vojvodina” Zrenjanin

Pokret „Tvrđava” Smederevo

Čitaonica Europa, Bor

Zvonko Damjanović, Bor

Evropski pokret Valjevo

Vladimir Panić, Valjevo

Goran Reković, Priboj

*Pribojska Inicijativa za mlade i
umrežavanje civilnog sektora -
Primus*

*Nebojša Miljanović, Fondacija
BFPE za odgovorno društvo*